

Оліва Шрайнер.

Мрії і сні.

III. Серед райських садів.*)

Вона йшла квітчастими, райськими садами; чудові пахощі квіток сповняли повітря і вона зривала квітку за квіткою.

Коли се Обовязок з своїми блідими, суворими рисами став перед нею і глянув на неї. І вона покинула рвати квітки, але йшла далі поміж їми, всміхаючись і радіючи, і в руках у неї було повно квіток.

І Обовязок знову прийшов до неї і глянув на неї, а вона... вона одвернула ся і пішла геть од його.

Коли-ж вона ще раз побачила його холодне, бліде обличчя, вона впустила найкращі квітки, які були в неї у руках, і мовчки пішла далі.

Але він знову вернув ся до неї. Вона застогнала, низько схилила голову і звернула до виходу. Але як вона вийшла й озирнулася і в соняшному сяєві побачила свої улюблені квітки, гірко заплакала.

І вона вийшла з саду і двері його на віки зачинили ся за нею, але у неї залишали ся ще в руках ті квітки й пупашки, які зірвала в саду, і вони сповняли своїми ніжними пахощами пустиню. Але Обовязок не одступаючи йшов за нею. Знову він став перед нею з своїм блідим, змертвілим обличчям; і вона знала, чого він прийшов. Вона розтулила обидві руки і з їх ви-

*) Див. «Літ.-Наук. Вістник» 1903, кн. I, стор. 60—80.

пали всі квітки, ті квітки, які вона так любила, і пішла далі з сухими очима.

І нарешті він приходить ще в останнє. Вона показує йому свої порожні руки: адже в їх не залилось більше нічого. Але він не дивить ся на неї.

Тоді нарешті вона розкриває на грудях своє убрання, достав відтіля маленьку квіточку, що сховала там, і кладе її до долу. Тепер їй більше нічого давати.

І вона пішла далі і жовтий пісок пустині вихром закрутив ся круг неї.

IV. В далекому світі.

Є світ на одній далекій зорі і там трапляють ся речі, які не трапляють ся тут, у нас.

В тому світі були мужчина й жінка; у їх було одно спільне діло, вони йшли поруч і були друзями — і це явище, яке не часто трапляється в нашому світі.

Але в цьому зоряному світі було щось, чого не буває в нас. Там був пустий ліс; дерева в йому росли так густо, що стовбурі їх переплітували ся проміж себе і літнє сонце ніколи не зазірало в його. В цьому лісі був храм. В день усе було спокійно, але в ночі, як займали ся зірки і місяшне сяєво срібним світлом обливало верховіття дерев і все затихало в низу, як що в цей час хто небудь самотній приходив до храму, ставав навколїшки на кам'яних східцях перед вівтарем і розкривши груди ранив себе так, що кров текла на східці перед вівтарем; тоді чого-б не бажав той, хто стояв навколїшках, бажання його здійснювались. І все це трапляється там, бо то далекий світ і події там часто роблять ся не так, як у нас.

Мужчина й жінка не покидали одно одного і жінка бажала всього найкращого в світі своєму другови й товаришеви. Однієї ночі, як од місясного сяєва блищало все листя на деревах і хвилі на морі здавались срібними, жінка пішла в ліс.

Там було темно. Тільки де-не-де сухе листя у неї під ногами освічувалось маленькими плямами місясного сяєва; а над її головою гілки густо переплутувались. Але де далі вона йшла, то темнійше ставало і нарешті ні один промінь не проходив більше в гушавину. Тоді вона прийшла до храму. Вона стала навколїшки

перед віттарем, але відповіді не було. І вона розкрила свої груди і поранила їх гострим каменем, що лежав тут же. Повагом закапала кров на камяні східці і якийсь голос спитав: „Чого ти хочеш?“ Вона відповіла: „Є хлопець, він мені найдорожший за всіх на світі! Я-б хотіла дати йому найбільше добро!“ Голос спитав: „Яке саме?“ Дівчина сказала: „Я сама не знаю, але я хотіла-б, щоб йому було дано те, що задля його буде найкраще!“ Голос одмовив: „Твоє благання почуто! Він мати-ме те, чого ти просила!“

Тоді дівчина встала. Вона закрила груди своїм убранням і тулячи його однією рукою вибігла з ліса так швидко, що з під ніг у неї вилітало мов од вихру сухе листя.

Там за лісом було місяшне сяєво, подихав тихо вітерець і на морському березі блищав пісок.

Вона побігла по-над рівним берегом і раптом спинилася. Здалека на воді щось плывло. Вона захистила очі рукою і почала придивлятись. То був човен. Він швидко плыв по рівному як дзеркало морському поверхови. Хтось стояв у йому; місяць не освічував обличчя, але вона пізнала його постать.

Човен швидко відпливав; здавалося, що він сам плыве. При місяцю немога була придивити ся добре, тай човен був далеко від берега, але здавалося, наче на демені сидить ще хтось. Човен линув по воді все швидче й швидче і випливав у море все далі й далі. Дівчина бігла по-над берегом, але не наближала ся до човна. Одежа на грудях у неї розхристалась, вона простягла наперед обидві руки і її довге, блискуче в місяшному сяєві волосся розсипало ся по плечах і по спині.

І вона почула коло себе голос. Він спитав її: „Що трапилось?“ Вона скрикнула: „Своєю кровю-ж я купила йому найкращий з усіх дарів! Я прийшла сюди, щоб віддати йому цей дар, а він... він тікає від мене!“

Голос прошепотів: „Твоє благання почуто, йому вже дано те, чого ти прохала!“

Вона скрикнула: „Що дано йому?“ Голос одмовив: „Те, щоб він покинув тебе!“

Дівчина спинилась і заніміла. Далеко в морі човен зникав за смугою місяшного сяєва. І голос ласкаво спитав дівчину: „Вдоволена ти?“ Вона сказала: „Я вдоволена!“

Коло ніг у неї хвилі бігли одна за одною і тихо розбивались об морський беріг.

V. Три сні в пустині під мімозою.

Одного разу я проїздив африканською рівниною під пекучим промінням палаючого сонця. Я повів свого коня під мімозове дерево, зняв сідло і пустив його в сухий чагарник. Далеко навкруги простягла ся сіра, вигоріла земля. І я сів під деревом, бо духота була нестерпуча. Скоро важка дрімота обняла мене; я прихилив ся головою до сідла і заснув. І мені приснив ся дивний сон. Мені снило ся, що я стою в кінці пустині і вітер з усіх боків заносить її піском. І я побачив два величезні тіла, підхожі до постельних вючаків; одне з їх лежало простягшись на піску, а друге стояло біля його. І я відсіля почав придивляти ся до тіла, що лежало в піску, бо помітив на спині в його страшенну вагу і такий шар піску, що, здавало ся, він насипав ся на його віками. І я дивив ся і дивував ся. І хтось стояв мовчки біля мене. І я спитав ся в його: — Хто ся величезна істота, що простягла ся тут на піску? І він сказав: — Це жінка, та, що в своєму тілі носить людину!

— Через віщо лежить тут без руху, вся занесена піском?

— Слухай, я розкажу тобі: Минули віки й віки з того часу, як вона лежить на сьому місці і як вітер пролітає над нею. Найстарші люди ніколи не бачили, щоб вона ворухнулась, і найдавніша книга оповідає, що вона лежала тут так саме й тоді, як лежить тепер, уся занесена піском. Але слухай: давніший за найдавнішу книгу, старійший від згадок найстарійшої людини — знайдено слід її ніг на скелях Людської Мови, на уламках твердого каміння Старих Звичаїв, які ще зберегли ся до наших днів. Там ти знайдеш слід од її ніг поруч із слідом того, що стоїть біля неї. І знай, що вона, яка лежить тепер у поросі, колись була вільна і поруч із їм мандрувала горами й долинами.

Я спитав ся: — Через віщо-ж лежить вона тепер?

— Він сказав: — Перед багатьма сторіччями Вік мускульної сили наздогнав її, як схилившись над своєю дитиною, вона годувала її, і він положив їй на широку спину вагу Покори і прив'язав її міцними путами невблаганої Потреби. Як же озирнувшись на небо й на землю, вона зрозуміла, що нема їй більше надії, вона схилилась до землі під вагою тягару, з під якого не могла визволити ся, і з того часу лежить тут нерухомо. Віки минали за віками, але кайдани невблаганої Потреби не попускали.

І я придивився їй у вічі і побачив у їх страшне, вічне терпіння. Земля під нею була змочена її сльозами, а ніздрі її здіймали пісок.

І я сказав: — Чи силкувалася вона коли небудь ворухнутися?

Він одмовив: — Часами та або иньша частина її тіла ворухнулася! Ане вона розумна: вона знає, що не встане, поки вага лежить на їй!

І я спитався: — Чого-ж той, що стоїть біля неї, не кице її і не піде геть?

— Він не може! — сказав він. — Подивись! — І на землі між ними я побачив широке путо, що єдило їх до купи. — Поки вона лежить, він повинен стояти і озиратися в пустині!

І я спитався: — Чи знає він, через віщо не може йти?

Він одмовив: — Ні!

І я почув згук, наче щось тріснуло, і озирнувшись побачив, що мотузи, якими була привязана до спини вага, перервалися і тягар скотився на землю.

І я спитався: — Що це?

Він одмовив: — Це вмер Вік мускульної сили, його вбив своїм ножем Вік нервової сили. Тихо й непомітно він наблизився до жінки і своїм ножем Механічних Вігадів розрізав мотузи, що привязували їй до спини тягар. Невблагану Потребу зламану. Тепер вона може встати.

І я бачив, як усе ще нерухома вона лежала на піску з розплющеними очима і простягнутою шиєю. Здавалося, що вона чогось виглядала в найдальшого краю пустині, та воно не в'являлося. І мені схотілося знати, чи спить вона, чи ні. І глянувши на неї я помітив, що тіло її здригнулося і очі в неї засьвітилися, як осьвічується темна сьвітлиця соняшним променем, що зненацька вдарив у неї.

І я спитався: — Що це?

Він шепнув мені: — Цить! — Їй спало надумку, чи не може вона звестися.

І я дивився. Вона підняла голову і на піску я побачив ямку, в якій так довго лежала її голова. Вона глянула на землю, потім на небо, потім на його, що стояв біля неї, але погляд його був звернений в глибину пустині. І я знову помітив, як затремтіло її тіло і вона знову притисла коліна до землі, так що на їх повищалися жили і я скрикнув: — Вона зараз устане! — Але тільки боки в неї здіймалися і вона лежала далі, як і перше.

Але голову свою вона підняла в гору і більше не спускала її. І той, що стояв біля мене, сказав мені: — Вона занадто знесилена! Подивись, вона довго лежала і в неї відібрало ноги! — І я бачив, як істота ця боролась і краплі поту виступали в неї.

І я сказав: — Звісно, той, що стоїть біля неї, пособить їй! Але той, що стояв біля мене, одмовив мені: — Він не може пособити їй; вона сама повинна допомогти собі! Хай вона бореться доти, поки зміцніє!

Я скрикнув: — Принаймні він не перешкожати-ме їй? Глянь, він одходить од неї, він натягає пучо і прихиляє її до долу!

Він сказав: — Він несвідомий того, що робить! Як вона ворухить ся, то сіпає пучо і турбує його, і він несамохіть іде від неї. Прийде день, коли він почне розуміти і довідається, що вона робить. Хай тільки вона зведеть ся навколішки і тоді він наблизить ся до неї і спочуваючи подивить ся їй у вічі. І вона простягла ший і краплі упали в неї з лоба на пісок. Вона підвелась на пядь і знову схилилась.

І я скрикнув: — Ах, вона занадто знесилена! Вона не може ходити! Довгі роки відняли в неї всю її силу! Вона ніколи не зрушить ся!

Він сказав мені: — Глянь, який світ у неї в очах!

І тихо-тихо ця істота захиталась і нарешті звелась навколішки.

І я прокинувся. Далеко навкруги прослала ся гола земля з засохлими на її кущах. Мурашки лазили туди й сюди по червоному піску і духота була нестерпуча. Я глянув на небо, випростав ся й почав міркувати про те, що снило ся. І під палаючою південною спекою я знову спустив голову на сідло й заснув. І мені приснився другий сон. Я бачив пустиню і в ній жінку. Вона наближала ся здалека і йшла до берега темної річки. І берег був кручуватий і високий*). І на йому вона зустріла діда з довгою, сивою бородою і з палицею в руці; на палиці написано було „розум“.

І він спитав ся в неї, чого вона прийшла?

Вона відмовила: — Я жінка і шукаю країни волі!

— Вона перед тобою!

*) Береги африканських річок місцями бувають до сто стіп заввишки, вони з глибоких замуляних пісків, що крізь їх ріки сторіччями пробивають свої величезні корита.

— Я перед собою не бачу нічого, тільки темну річку між високими, крутими берегами, з важкого, сипкого піску!

— А далі?

— Я нічого не бачу! Тільки часом, як захищаю очі рукою, на другому далекому березі мені мріють ся дерева, шпилі і сонце сяє над ними...

— Це країна волі!

— Як можу я дійти до неї?

— До неї йде тільки один шлях: це в низ по крутій та кам'яній стежці праці та через води муки! Іншого шляху немає!

— А моста там нема?

— Ні!

— А глибоко?

— Глибоко!

— А дно гладеньке?

— Гладеньке; твоя нога п'ять разів ослизнеть ся і ти може загинеш!

— Переходив уже хто будь на той бік?

— Дехто пробував!

— Чи є який слід, щоб показував, де можна шукати броду?

— Ніхто ще не протоптав його!

Вона захистила очі рукою і сказала: — Піду!

Але старий спинив її. — То ти повинна скинути одіж, що носила в пустині, бо у воді її потягне на дно! — І вона радісно скинула з себе керею застарілих думок зовсім зношену й драну, зняла пояс, яким так довго закрашала себе, і з під його вилетів цілий рій молі. І дід казав далі: — Зніми з ніг обув залежності! І вона стояла майже гола, тільки біле, легеньке убрання було на ній.

— Се убрання ти можеш лишити на собі: в країні волі всі ходять так! Воно не тоне, воно завсіді спливає поверх води!

І я побачив, що на сьому убранні на грудях написано було: „правда“. Воно було біле: сонце не часто сьвітило на його, одіжа зверху захищала його.

І дід сказав жінці: — Візьми сю палицю і держи її міцно! Того дня, як вона виприне в тебе з руки, ти загинеш! Станови її перед собою і мацай нею шлях і там, де вона не достане дна, не станови своєї ноги!

І вона сказала: — Я готова йти!

Але він спинив її: — Ні, стривай, що в тебе на грудях?

Вона мовчала.

— Розкрий ся і дай мені подивити ся!

І як вона розкрилась, я побачив на грудях у неї маленьку істоту, що притулилась до неї; золоті кучері сплутались у неї на голівці, колінця зігнулись і притулились до неї, а рученята її міцно вхопили ся за її груди.

І Розум спитав: — Хто вона і що тут робить?

— Подивись на її крильця! — сказала вона. — Одлучи її!

— Воно заснуло й їсть. Я візьму його з собою до країни волі. Воно ще дитина, я так довго, так довго кохала його! В країні волі воно зробить ся мужем. Ми ходити-мем з ним поруч і він захистить мене своїми великими, білими крилами. Воно тільки слово „жадоба“ шепотіло мені в пустині. Я мріяла, що може в тому краї воно навчить ся казати „дружба“.

— Зсади його!

— Я понесу його оттак однією рукою, другою буду гребти...

— Зсади його до долу! Як ти будеш у воді, ти забудеш, що тобі треба бороти ся, і думати-меш тільки про його. Положи його до долу! Воно не вмире! Як воно почує, що ти кинула його самого, воно розпустить свої крила і полетить. Воно буде раніше за тебе в країні волі. Ті, що досягають країни волі, знають, що перша рука, простягнена їм з того берега, рука кохання. Воно стане мужем тоді і не буде більше дитиною. На грудях твоїх воно не може змужніти! Зсади його, щоб воно могло вирости!

І вона одлучила його од грудий і воно вкусило її так, що кров капнула до долу. І вона положила його і затулила свою рану. Потім вона нахилилась над ним і погладила йому крильця. І я побачив, як волоссе в неї на чолі побіліло як сніг і вона з молододі зробила ся старою жінкою.

І вона стояла аж на краю берега і скрикнула:

— На що йду я в цей далекий край, якого ще ніхто не досягав? О, яка я самотна, яка безмірно самотна!

І Розум, цей сивий дід, казав їй: — Цить! Чуєш ти що небудь?

Вона пильно прислухалась і сказала:

— Я чула ходу тисячів і десятків тисячів ніг; вони вийшли на цей шлях!

— Це хода тих, що йдуть слідком за тобою! Іди наперед! Протопчи слід до води! Там, де ти стоїш тепер, шлях утоптаний буде тисячами й сотнями тисячів ніг!

І він казав далі: — Чи бачила ти, як сарана переходить через потік? Спершу одна влізла до води і її зносить течія, за нею йде друга, потім третя, четверта і т. д. І нарешті з купи тіл робить ся міст, через який переходять иньші.

— А перші, яких зносить течія і які на завсіді зникають, тіла їх навіть не йдуть на міст, по якому переходять иньші?

— І зносять ся течією і зникають без вісти... І щож з того?

— І щож з того?... — сказала вона.

— Вони протоптують шлях до води...

— Вони протоптують шлях до води... А мостом, який буде збудований з наших тіл, хто перейде?

— Вся людськість...

І жінка схопила палицю і пішла. І я бачив, як вона зійшла крутим берегом до темної річки.

І я прокинувся. Все круг мене осяяне було жовтим світлом сонця, що вже заходило. І сучки біластих кущів, що стирчали як пальці, так і світилися. Кінь мій спокійно пас ся біля мене. Я повернувся на бік і почав пильнувати мурашок, що міріадами лазили по червоному піску. І я подумав, що мені час рушати — похолоднішало. Але важка дрімота знову скувала мені тіло, голова моя впала і я заснув ще раз. І мені приснився сон.

Мені снило ся, що я бачу країну і на шпильях її поруч ходили вільні, щасливі жінки й мужчини. І вони дивили ся одно одному в вічі і не бояли ся. І я бачив, що жінки теж держали ся за руки. І я спитав ся того, що стояв біля мене:

— Що це за край?

— Він сказав: — Це край волі!

І я спитав: — Де він?

Він одмовив: — На землі!

І я спитав: — Коли досягнуть до його люди?

Він одмовив: — В будучині!

І коли я прокинувся, я побачив усе круг себе осяяне вечірнім світлом: на низьких шпильях лежало сонце, мурашки повагом лізли до долу і чудова прохолода розлила ся в повітрі. Я підійшов до свого коня, що спокійно стояв і пас ся.

І сонце зайшло за далекі шпиль, але я знав, що другого дня воно знову зійде.

Переклала

Настя Трінченко